

předem vědí, k jakému „diskurzu“ musí inscenace nutně dospět. Podobné odmítání ideologie se projevuje i u někdejších „brechtovců“, jako jsou B. BESSON, B. SOBEL, J. JOURDHEUIL, R. PLANCHON, J.-F. PEYRET, M. MARÉCHAL, nebo u nové generace tvůrců let devadesátých, která již nemá nic společného s brechtovstvím a se společensko-kritickým čtením klasiků.

 Brecht, 1967, 17. díl; Girault, 1973; Jourdheuil, 1976; Klotz, 1976; Pavis, 1983a; Bataillon, 1972.

DRAMATURGIE

 Z řec. *dramaturgia*, psaní dramatu. Fr. *dramaturgie*, angl. *dramaturgy*, něm. *Dramaturgie*, šp. *dramaturgia*.

1/ Vývoj pojmu

a/ Původní, klasický význam

Podle slovníku (viz *Littre*) je dramaturgie „umění skládat divadelní hry“.

– V nejobecnějším slova smyslu je dramaturgie technika (či poetika) dramatického umění, jejímž cílem je stanovit stavební principy díla, a to buď induktivně na základě konkrétních příkladů, anebo deduktivně ze systému abstraktních principů. Předpokládá soustavu specifických divadelních pravidel, bez jejichž znalosti nelze divadelní hru ani napsat, ani správně analyzovat.

Až do období klasicismu bylo cílem dramaturgie, často vytvářené samotnými dramatiky (např. CORNEILLE ve svých *Třech rozpravách o tragédii* / *Trois discours sur la tragédie* nebo LESSING v *Hamburské dramaturgii* / *Hamburgische Dramaturgie*), objevit pravidla či návody ke kompozici her a vytvořit pro ostatní dramatiky kompoziční normy (např. ARISTOTELOVA *Poetika*, D'AUBIGNACOVA *Divadelní praxe* / *Pratique du théâtre*).

– J. SCHERER, autor pojednání *Dramaturgie francouzského klasicismu* / *Dramaturgie classique en France* (1950), rozlišuje vnitřní strukturu hry (neboli dramaturgii v užším slova smyslu) od vnější struktury spjaté s představením, „re-prezentací“ textu.

*Dramaturgie klasická/klasicistní** hledá základní prvky výstavby klasického/klasicistního textu: *expoziční**, „*zauzlení, no-*

dus“, *konflikt**, zakončení, *epilog** atd. Tato dramaturgie se zabývá pouze autorskou tvorbou a narativní strukturou díla. Nezabývá se přímo scénickou realizací; tím lze vysvětlit určitý odklon současné kritiky od této disciplíny, alespoň v jejím tradičním pojetí.

b/ Dramaturgie v brechtovském smyslu a pobrechtovský přístup

Počínaje BRECHTEM a jeho teoretickými úvahami o dramatickém a epickém divadle dochází k rozšíření pojmu *dramaturgie*, která nyní zahrnuje:

– Ideologickou a zároveň formální strukturu díla.

– Specifickou vazbu mezi formou a obsahem, ve smyslu ROUSSETOVY definice umění jako „spojitosti mezi myšlenkovým světem a určitou hmatatelnou konstrukcí, mezi představou a formou“ (1962: I).

– Praxi scelující text v inscenaci, která má vyvolat určitý účín u diváka. Jako „epickou dramaturgii“ označuje BRECHT divadelní formu, užívající takových postupů, jako je komentář a zcizování, aby lépe popsala společenskou skutečnost a přispívala tak k její změně.

V tomto pojetí se tedy dramaturgie vztahuje jak na text, tak na inscenační prostředky. Analýza dramaturgie inscenace pak spočívá v plastickém popisu fabule, tj. jejího konkrétního předvedení, ve specifikaci způsobu, jakým divadlo ukazuje a vypráví určitou událost (viz *dotazník**).

c/ Dramaturgie jako činnost dramaturga

Dramaturgie jako činnost divadelního dramaturga zahrnuje shromáždění textového a scénického materiálu, odhalení komplexních významů textu volbou určité interpretace a orientaci inscenace zvoleným směrem.

Pojem *dramaturgie* tedy označuje soubor estetických a ideových řešení, k nimž dospěje celý inscenační tým, od režiséra až po herce. Tato práce zahrnuje výstavbu *fabule** a její *představení**, volbu scénického prostoru, *montáž**, herectví, výběr iluzivního či zcizujícího přístupu. Dramaturgie si tedy klade otázku, jak je materiál fabule uspořádán v textovém a scénickém prostoru a podle jaké časovosti. Dramaturgie v nejnovějším pojetí chce přesáhnout studium

dramatického textu a zahrnout text i jeho scénickou realizaci.

2/ Problémy dramaturgie

a/ Na pomezí estetiky a ideologie

Hlavním úkolem dramaturgie je studovat „skloubení“ skutečného světa a divadla, ideových systémů a estetiky. Jde o pochopení způsobu, jakým ideje o lidech a světě nabývají formy, tj. textové a jevištní podoby. Znamená to sledovat procesy modelování (abstrakce, stylizace a kodifikace) lidské skutečnosti, které vyústí do specifického využití divadelního aparátu. Vytváření významu je v divadle vždy otázkou konkrétní realizace vycházející z jevištního materiálu, forem a struktury.

Dramaturgie je založena na analýze jednání a jednajících *aktantů* (postav), což znamená, že musíme určit základní síly světa dramatu, funkce aktantů a směr (orientaci) fabule. Dramaturg volbou určitého čtení textu a jeho ztvárnění podle jednoho či více koherentních hledisek osvětluje historickou platnost textu, jeho dějinné zakotvení nebo jeho odstup od historie, posun mezi dramatickou situací a naším odkazovým světem. Interpretací textu podle toho či onoho literárního žánru vytváříme velice rozdílné příběhy a postavy, a podle „žánrového zařazení“ tak dostává text pokaždé jinou tvářnost. Všechny tyto možnosti umožňují odhalit a někdy i jasně vyjádřit ambivalence textu (strukturní i historické), to, co zůstává nevyřčeno (ať vyslovitelné, či nevyslovitelné) i tzv. slepá místa (tj. taková, která nám při čtení působí obtíže, neboť se vzpírají veškerým hypotézám).

b/ Vývoj dramaturgie

Historickým vývojem ideových obsahů a formálními experimenty lze vysvětlit posuny, neshody, k nimž může mezi formou a obsahem dojít a které zpochybňují jejich dialektiku. Tak SZONDI ukazuje rozpor evropského divadla konce 19. století, které dál používá zastaralé formy dialogu jako znaku mezilidského styku, přičemž mluví o světě, v němž taková komunikace již není možná (SZONDI, 1956: 75). BRECHT odsuzuje zastaralou dramatickou formu, která sebe samu představovala jako neměnnou tvůrkyni iluze, protože dnešní člověk dospěl k vědeckému poznání společenské skutečnosti.

c/ Dramaturgie jako teorie možností, jak představit, předvádět svět

Nejvyšším cílem dramaturgie je představit svět, ať už usiluje o mimetický realismus, nebo upouští od mimese a stačí mu, že představuje svět autonomní. V každém případě však stanoví statut fikce a úroveň reálnosti postav a jednání; znázorňuje dramatický svět vizuálními a zvukovými prostředky a určuje, co se bude divákovi jevit jako „skutečné“, *pravdě-podobné*. Volí si, tak jako je tomu v hudbě, *klíč* iluzivnosti či antiiluzivnosti a v provedení scénické fikce ho dodržuje. Při této volbě je jedním z nejdůležitějších rozhodnutí, bude-li znázornění ukazovat jednání a postavy jako jedinečné případy, nebo jako typické příklady. A konečně posledním úkolem dramaturgie je vzájemná „regulace“ textu a scény, rozhodnutí, jak text *zahrát*, jaký scénický impuls ho přiblíží danému publiku a dané době.

Vztah k publiku předurčuje a specifikuje všechny vztahy ostatní: rozhodnout, zda se má divadlo líbit, nebo poučovat, uspokojovat, potěšit, nebo provokovat, to jsou otázky, které dramaturgie při analýze děl formuluje.

d/ Rozpad a rozšíření dramaturgie

Reprodukce skutečnosti divadlem musí být pro toho, kdo už nemá celkový a jednotný obraz o světě, nutně fragmentární. Proto se dnes už nepokoušíme vytvořit dramaturgii, uměle spojující jednotnou, koherentní ideologii s adekvátní formou, a často i jediná inscenace čerpá z mnoha dramaturgických přístupů. Inscenace se dnes už často nezakládá jen na ztotožnění či jen na distanci: některá představení se dokonce pokoušejí dramaturgii „rozdělit“ tak, že dávají každému herci právo organizovat své vyprávění podle vlastní vize skutečnosti. Aktuální tendence divadelní tvorby proto lépe vystihuje pojem tzv. *dramaturgické volby* než pojem *dramaturgie*, chápaný jako strukturovaný celek, soubor homogenních esteticko-ideologických principů.

 Gouhier, 1958; Dort, 1960; Klotz, 1969, 1976; Rousset, 1962; Larthomas, 1972; Jaffré, 1974; Keller, 1976; Monod, 1977a; *Pratiques*, č. 41, 1984; č. 59, 1988; č. 74, 1992; Ryngaert, 1991; Moindrot, 1993.